

ABBASİLER DEVRİNE AİD MADALYALAR

İbrahim Artuk

İslam dünyasında ve bilhassa Abbasiler devrinde önemli hadiseler dolayısıyla halifelerin yakınlarına veya komşu memleket hükümdarlarına verilmek üzere atıye dinar ve dirhemler adını alan bir takım madalyalar ihdas ettiklerini görüyoruz. Makrîzi¹ halife Emin'in, oğlu Musa'yı vefahd tayin ettiği zaman, namına dinar ve dirhemler kestirerek her birinin ağırlığını on miskal yaptığını söyler. Ebûlkasım al-Bağdadi hikâyesinde (sene 306), her biri yüz miskal ağırlığında bulunan bir takım dinarlar²dan bahsediliyor. Yakût al-Hamevi'nin bildirdiğine göre, Nâsiri'd-devle ebi İshak al-Sâbiye beş yüz miskal atıye dinarlarından olmak üzere kendisine on dinar göndermiştir. Hamdanilerden Seyfû'd-devle şâirlere verilmek üzere, on miskallik atıye dinarlarını bastırıp, bunların üzerine adını ve resmini hâk ettirmişti³.

On sekizinci Abbasi halifesi el-Muhtedir'in 19 mm. kutruna ve 3.60 gram ağırlığında Dr. George C. Miles tarafından⁴ yayınlanmış olan bir altın madalyası vardır. Bunun bir yüzünde: sola doğru koşmakta olan hörgüçlü bir öküz, öküzün üstünde *المختدر بالله* yazılıdır. Arka yüzünde: askerî kıyafette kılıç taşıyan bir suvari resmi görülmektedir. Başının üstünde *عمر بن عبدالمطلب* yazılıdır. Gümüş parçaları Dr. John Walker tarafından münakaşa edilmiştir. Ona göre bu parça, kasden halifenin darbhaneşi tarafından ve propaganda mahiyetinde Kâbil'de hinduları kazanmak için çıkarılmıştır⁵; yine

¹ Makrîzi, *al-Nuḥd al-ḳadime ve'l-İslâmiye*, İstanbul 1293, s. 11.

² Azdi, *Hikâyatı Abi'l-Kâsim al-Bağdadi*, Heidelberg 1902, s. 68; Yakût al-Hamavi, *Mu'cam al-udebâ*, Mısır 1907, I, s. 393; Sa'îbi, *Yatimat al-dehr*, I, s. 12.

³ George C. Miles, *Rare Islamic Coins*, The American Numismatic Society, New-York 1950, s. 52, nr. 199.

⁴ John Walker, *Islamic Coins With Hindu types*, N. C. 1946, s. 121-123.

bu halifenin kendi tasviri bulunan bir hâtırâ madalyası da vardır (Ş. I). Bu madalya vaktile Abdüllâtif Subhi Paşa tarafından Berlin Müzesine satılmıştır. Gümüş olan bahis konusu madalyanın bir yüzünde: süslü elbiseler giymiş ve incilerle müzeyyen taht üzerinde bağdaş kurmuş bir hükümdar görülmektedir. Hükümdarın sağ elinde ise bir kadeh bulunmaktadır. Tasvirin bir yanında المنقدر öbür yanında بالله yazılıdır. Madalyanın arka yüzünde, elinde dört telli bir saz çalan, ayaksız bir sedir üzerinde oturan, başı taçlı, saçları örülü bir insan resmi vardır. Bu resmin sol tarafına bir yaprak tersim edilmiştir⁵.

Emîrül-ümera ebûl-Hasan Beçkem, al Râzi-billah'ın hilâfetinde, bir bayram münasebetile, her birinin vezni bir çok miskallerden mürekkebe yeni dinarlar çıkarmıştır. Bunların bir yüzünde Beckem'in silâh taşıyan bir tasviri ve bunun altında - إنما المر فاعلم - الاميرالمعظم - سيدالناس بحكم bir insan tasviri mevcuttu⁶. Ankara Etnografya Müzesinden İstanbul Arkeoloji müzesine devrolunan Reşad Bey koleksiyonunda, 36 mm. kutruna ve 18.30 gram ağırlığında halife al-Tâyi'-li'llâh ve Büveyh oğullarından emir İzzü'd-devle Bahtiyâr'a âit müşterek bir altın Madalya vardır. Bunun bir yüzünde, daire içinde taçlı saçları örülü, sakallı, süslü elbiseli, taht üzerinde oturmuş sağ elinde hakimiyet sembolü olan bir kadeh tutan insan tasviri bulunmaktadır. Tasvirin iki tarafında ayakta başları açık, saçları örülü ve uzun elbise giymiş iki insan kendisine bir şey sunmaktadır. Dairenin dışında küfi yazısile şu ibâre kayıclıdır.

لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم الطابع لله الامير عز الدوله

Arka yüzünde bir daire içinde, başı açık, saçları örülü, sivri sakallı, kolları uzun süslü bir elbise giymiş, elinde beş telli bir saz bulunan bağdaş kurmuş bir insan tasviri görülmektedir. Her iki yanında birer dal mevcuttur. Dairenin haricinde küfi yazısı ile şunlar okunmaktadır:

لا اله الا الله وحده لا شريك له ضرب بمدينة السلام سنة خمس وستين وثلاثمائة

⁵ Nutzel Heinrich, *Ein Portratmedaille des Chalifan el-Muktadir-billah*, *Zeitschrift für Nümis*, 1900, Bd. 22, s. 259-265.

⁶ Nâsir al-Seyyid Mahmud al-Nakşebendî, *Al-Dinar Islami fi Medhaf al-Irakî*, Bağdad 1953, I, s. 29.

Bilindiği gibi al-Tâyi'-li'llâh zamanında Bağdad'a hâkim olan Büveyh oğullarıdır. 366 senesi Cemâziyülevvel ayında halife İzzü'd-devle, Bahtiyâr'ın kızı ile evlenmiştir. Kanaatimize göre bu altın madalya izdivacın bir hatırası olarak kesilmiş ve muayyen kimselere dağıtılmıştır⁷. İstanbul şehir tiyatrosu san'atkârlarından sayın Behzad Butak'ın koleksiyonunda şimdiye kadar eşine rastlanmamış altından bir madalya mevcuttur. Bu Madalya Abbâsi halifesi al-Kâ'im bi-Amrillah ve büyük Selçuklu'lardan sultan Tuğrul Bey adına kesilmiştir. Madalya 24 ayar, 49 mm. kutruna 23.80 grm. ağırlığındadır (Ş. II). Bir yüzünde ve daire içinde: başında tuğlu bir serpuşu bulunan uzun bıyıklı, beyaz ve süslü bir elbise giymiş, bağdaş kurmuş, yaşlı bir insan tasviri görülmektedir. Bu insan tasviri her iki elile hâkimiyet sembolü olan bir kadeh tutmaktadır. Başının bir tarafında ok, diğer tarafında bir yay vardır. Mukayese için Dr. Zeki Muhammed Hasan'ın Kitab Funun al-İslâm'dan aldığımız bir resmi koyuyoruz (Ş. III). Bu, çok bâriz ve zarif bir şekilde işlenmiş, alçıdan yapılmış bir duvar süsüdür. Burada Tuğrul Bey taht üzerinde bağdaş kurmuş, başı açık, uzun bir elbise giymiş bulunmaktadır. Bir eli dizinde ve diğer eli göğsünde bir kadeh tutmaktadır. Her iki tasvirin Tuğrul Bey'e aidiyetinde şüphe yoktur. Dairenin haricinde küfi şu cümle yazılıdır.

السلطان المعظم شاهانشاه ركن الدنيا والدين طغرل بك ضرب بمدينة السلام

Tarih olarak, yayın altında سنه خمس و أربعين و اربعمائة ve okun altında سنه خمس و اربعمائة و اربعين و اربعمائة kayıclıdır. Arka yüzünde ve daire içinde başı taçlı, saçları gelişli güzel örülü, bağdaş oturmuş bir insan tasviri mevcuttur. Bu resmin sağına ve soluna, ayakta eğili vaziyette duran, saçları örülü birer insan resmi daha tersim edilmiştir. Dairenin haricinde küfi yazısı ile aşağıdaki ibare bulunmaktadır:

لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم القائم بامر الله امير المؤمنين

Sikkenin ön yüzünde rastladığımız ok ve yay ise, bunların mensub oldukları Kınık boyunun damgası olarak tahmin edilebilir. Her ne kadar Kaşgarlı Mahmud'daki damga şekli pek de ok ve yaya benzemiyorsa da bunun karışık ve bozuk bir şekil olması da imkân dışında değildir. Mamafih bu keyfiyetin bütün Oğuz

⁷ Osman Ferid Sağlam, *Eşsiz bir Madalya*, (Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, 1935).

makla iki devletin idaresini uhdesine tevdi etmiş olduğundan Tuğrul Bey'e Şark ve garb padişahı diye hitab ediyor¹³. Filhalka bu tarihten itibaren Tuğrul'un Medinetü's-selâm'da basıldığı bâzı dinarlarda ملك المشرق والمغرب unvanına rastlanmıştır. Bunlardan bir tanesi İstanbul'da kuyumcu Bay Şerafeddin Erel'in koleksiyonunda bulunmaktadır.

453 senesinde Tuğrul Bey Rey kadısı Ebi-Saad'ı göndererek halife al-Ka'im bi-Amrillâh'ın kızına tâlib oluyor. Fakat bu halifeye ağır geldiği için sultanın talebini red ediyor. Ancak ertesi senenin Şaban ayında Tebriz'in haricinde akdin icrası mümkün oluyor. Sultan, halifeye 30 at üzerinde, delikanlı ve kızlardan 30 Türk genci, iki hizmetçi ve kıymetli cevherlerle süslenmiş altın eğerli bir at, 10 bin dinar ve Seyyide namına da 10 bin dinar, ölen hatunun Irak'daki emlâki ile Yakube'nin tevki'i ve her tanesi bir miskal ağırlığında olan 30 taneli inci gerdanlık, veliahd Uddettin namına dahi beş bin dinar, gelin'in validesine de üçbin dinar göndermiş olduğunu görüyoruz.

455 senesi Muharreminde Sultan evlenmek üzere Ermenîye'den Bağdad'a geliyor ve bu münasebetle etrafındakilere bir çok hediyeler dağıtıyor. Safer ayının 15 inci günü gecesinde gerdeğe giriyor ve göz kamaştırıcı altın ile kaplanmış sedir üzerine oturuyor. Sultan içeriye girip yer öptükden sonra Seyyide'ye hizmet etti. Onun hizasında gümüş ile kaplanmış sedire oturdu. Sultan, halifenin zevcesi yâni kardeşinin kızı ile, zarif ve kıymetli iki gerdanlık, halis altından işlenmiş ve çevresi inci tanelerile süslenmiş ferace gönderdi. 455 senesi Rebi'ülahir'inin beşinci günü Bağdad'dan ayrıldı ve aynı senenin 8 Ramazan'ında, cuma günü öldü.

İşte târif ve tarihini verdiğimiz değerli ve eşsiz madalyanın, bu izdivacın hatırası olarak kesilmiş olduğu ve muayyen kimselelere verilmek üzere dağıtılmış bulunduğu muhakkaktır.

¹³ *İbnü'l-Eğir*, X, s. 264 ve devamı; *İbnü'l-Cevzi*, *al-Muntazam*, Haydarabad 13'9, VIII, s. 233; İmad al din al-Kâtib al-İsfahânî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 11 ve devamı; Şadr al-Din al-Hüseynî, *Ahbâr al Devlet al-Selçûkiye*, (Necati Lûgal tercümesi) s. 15 te Sultan 455 senesi Safer ayının on beşinci pazarertesi gecesini zifafa girdiğini söylüyor.

Ön

Arka

Şekil - 1

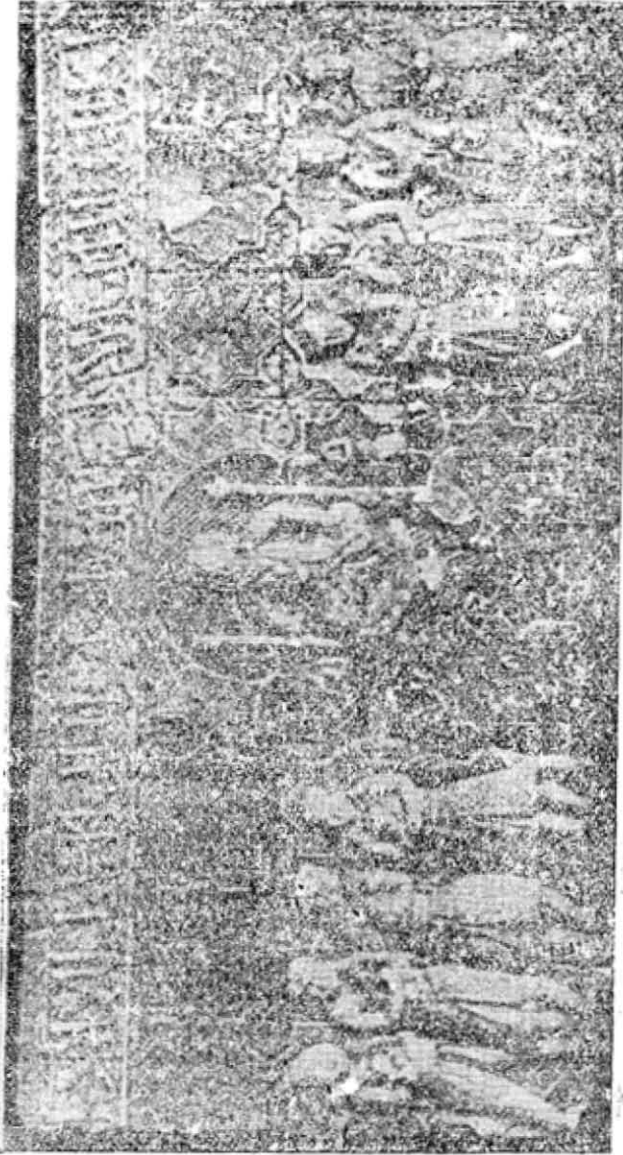

Ön

Arka

Şekil - 2

Şekil - 8